

Επιμέλεια: Βούλα Κυριακέα

Παραγωγή βιβλίου: **ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ**

Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας
κειμένων και φωτογραφιών
© 2011 Βούλα Κυριακέα

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, αναπαραγωγή,
αντιγραφή, μετάδοση, ή αποθήκευση όλου ή μέρους
του έργου με οποιοδήποτε οπτικοακουστικό μέσο,
συμπεριλαμβανομένης και της ηλεκτρονικής καταχώρησης,
χωρίς τη έγγραφη άδεια του συγγραφέα.

ISBN: 978-960-9411-25-7

Μάνη

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΜΑΓΕΙΑΣ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΞΩ ΜΑΝΗΣ,
ΜΕ ΛΙΓΟ ΑΡΩΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΣΑ ΜΑΝΗ

Βούλα Κυριακέα

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Γ. Π. ΔΗΜΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ
ΤΗΛ\ΦΑΧ: 27330 53670
e-mail: gpdimak@otenet.gr

2011

Αφιερώνω αυτό το βιβλίο στην εγγονή μου Δανάη-Αγάπη
και εύχομαι μεγαλώνοντας να γνωρίσει και να αγαπήσει
όλες τις ομορφιές της Μάνης...

Έτσι μου στάθηκε ο Ταΰγετος, όπως ο κόρφος
της μητέρας μου.
Με πότισε γαλάζιο, αψύ αίμα, ήλιο και πράσινο
ως να μου δέσει την ψυχή όπως την πέτρα του,
ως να χαράξει στην καρδιά μου τις βαθιές χαράδρες του,
να βγαίνω επάνω με μοναδικό μου όνειρο τον ήλιο.
Με δίψα μου μοναδική τον ήλιο.
Δίψα βαθιά σαν ωκεανός,
ψηλότερη κι' απ το φεγγάρι.
Δίψα που να την λυπηθεί ο Θεός.
Γύρω τριγύρω στην καρδιά μου, τα γεράνια στέφανα
των γκρεμνών του,
ρωγμές για ζώα, νεροσυρμές, ελάτια και αγριοπερίστερα.
Κι ένας αετός απάνω μου να σπαθίζει τα σύννεφα.
Κι ένας αητός απάνω μου να σκάφτει τις βροντές
ζητώντας να βρει μέσα τους ένα σπινθήρα !
Έτσι μου στάθηκε ο Ταΰγετος όσο να γεννηθούμε
τα δύο παιδιά του Θεού μέσα μου:
η Ποίηση και η Αγάπη !

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ
από τη συλλογή, “Ο Ταΰγετος και η Σιωπή”

Ταΰγετος... Είναι ο γιγάντιος πατέρας που κείτεται ξαπλωμένος από την Μεγαλόπολη μέχρι το Ταίναρο. Τραχύς, δυσκολοδιάβατος, απρόβλεπτος... Ήλιος, βουνό, θάλασσα, ήχος, κύμα...

Είναι η δύναμη που ξυπνάει τις αισθήσεις σου... Είναι η ώθηση να δεις πέρα από το δυνατό. Είναι η στοργή που σου μαθαίνει τη σκέψη... Είναι αυτή η τεράστια αγκαλιά που μέσα της μπορείς να βρεις απάγκιο, γαλήνη, αλλά και δράση και περιπέτεια... Να δεις εικόνες και χρώματα, να ακούσεις ήχους, και να αφουγκραστείς τη σιωπή... Να μείνεις για πάντα ένα μικρό παιδί... Να έχεις το βλέμμα σου καθαίο στραμμένο στην ομορφιά. Να ντύνεις την ασχήμια με αισιοδοξία. Και είναι η ανάσα αυτού του γιγάντιου στοργικού πατέρα, που σου δίνει δύναμη να προσπερνάς τα εμπόδια.

Να θυμάσαι το παρελθόν, να ζεις το παρόν και να προσμένεις το μέλλον...

Αυτό το βιβλίο, θα προσπαθήσει να σας γνωρίσει τον τόπο μας, την Μάνη. Να σας κάνει να δείτε ότι κάθε γωνιά της κουβαλάει μια πρόκληση αισθήσεων, ένα μυστήριο και μια κληρονομιά ιστορίας και πολιτισμού. Και με τις φωτογραφίες του, να σας προσφέρει μια σταγόνα από την ομορφιά της... Γι αυτό αν αφήσετε την ψυχή σας και την καρδιά σας ανοιχτή, είναι βέβαιο ότι η Μάνη θα μπει και θα φωλιάσει μέσα σας.

Για την συγγραφή αυτού του βιβλίου, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον εξαιρετο φίλο Δημήτρη Παπαστάθη, ο οποίος στα τέλη της δεκαετίας του 70 ήρθε σαν επισκέπτης, μαγεύτηκε από την Μάνη, την είδε σαν δεύτερη πατρίδα του, και αργότερα εγκαταστάθηκε εδώ. Φυσιολάτρης και σπουδαίος ορειβάτης από τα νεανικά του χρόνια, και έχοντας γνωρίσει σχεδόν όλες τις γωνιές της χώρας μας, επιμένει ότι η Μάνη είναι η καλλίτερη... Τον ευχαριστώ λοιπόν για τη βουτιά στη βιβλιογραφία, (την οποία απόλαυσα και εγώ αφάνταστα) και για τα ιστορικά στοιχεία που προσέθεσε για την περιοχή.

Ευχαριστώ τον Ηλία Μαρτσελέα, γέννημα θρέμμα και λάτρη της Μανιάτικης γης...

Για χρόνια, αιχμαλωτίζει με τις φωτογραφίες του την μαγεία της φύσης και του τόπου μας...

Κάτι ακόμα σημαντικό για τον Ηλία, είναι ότι είναι κυριολεκτικά μάγος της τέχνης του κτισίματος της πέτρας... Οι πετροκατασκευές του κουβαλάνε την αγάπη και το μεράκι που είχανε οι παλιοί μαστόροι, όταν έφτιαχναν την αρχιτεκτονική κληρονομιά που μας άφησαν.

Ευχαριστώ τον Γιώργο Βενιζελέα για τις φωτογραφίες και τα σημαντικά στοιχεία που άντλησα από τα γραπτά του. Είναι ο δημιουργός της ιστοσελίδας, www.mani.org.gr, και συγγραφέας βιβλίων, μέσα από τα οποία μπορείτε να βρείτε σχεδόν τα πάντα για τη Μάνη...

Ευχαριστώ τον Χρήστο Κοτσωνή, εκδότη του περιοδικού “Οριον”, ο οποίος έβαλε και αυτός την πινελιά του στο φωτογραφικό υλικό του βιβλίου, με κάποιες φωτογραφίες που μου παραχώρησε απλόχερα από το τεράστιο φωτογραφικό αρχείο που διαθέτει, με τους θησαυρούς της Μάνης...

Ευχαριστώ τον Γιάννη Κισκήρα, δημοδιδάσκαλο στη Στούπα, τα χρόνια που τα δημοτικά σχολεία στα χωριά ήτανε μονοθέσια... Τον ευχαριστώ για τις φωτογραφίες του, τις αφηγήσεις του μέσα από “το Ατούρι”, το λαογραφικό βιβλίο που έχει γράψει, καθώς και το φωτογραφικό υλικό που έχει διασώσει...

Ευχαριστώ όσους με βοήθησαν στο δύσκολο έργο της μετάφρασης, και ευχαριστώ όλους όσους μου δώσανε φωτογραφίες και πληροφορίες και μου μεταφέρανε το άρωμα του παρελθόντος. Το άρωμα και την γνώση, που έδωσε και ολοκλήρωσε την εικόνα που είχα για τον τόπο μου και που για χρόνια κουβάλαγα μέσα μου.

Τέλος ευχαριστώ τον Γιώργο Δημακόγιαννη ο οποίος με την θετική και αισιόδοξη συμπαράστασή του, με βοήθησε καταλυτικά στην έκδοση αυτού του βιβλίου.

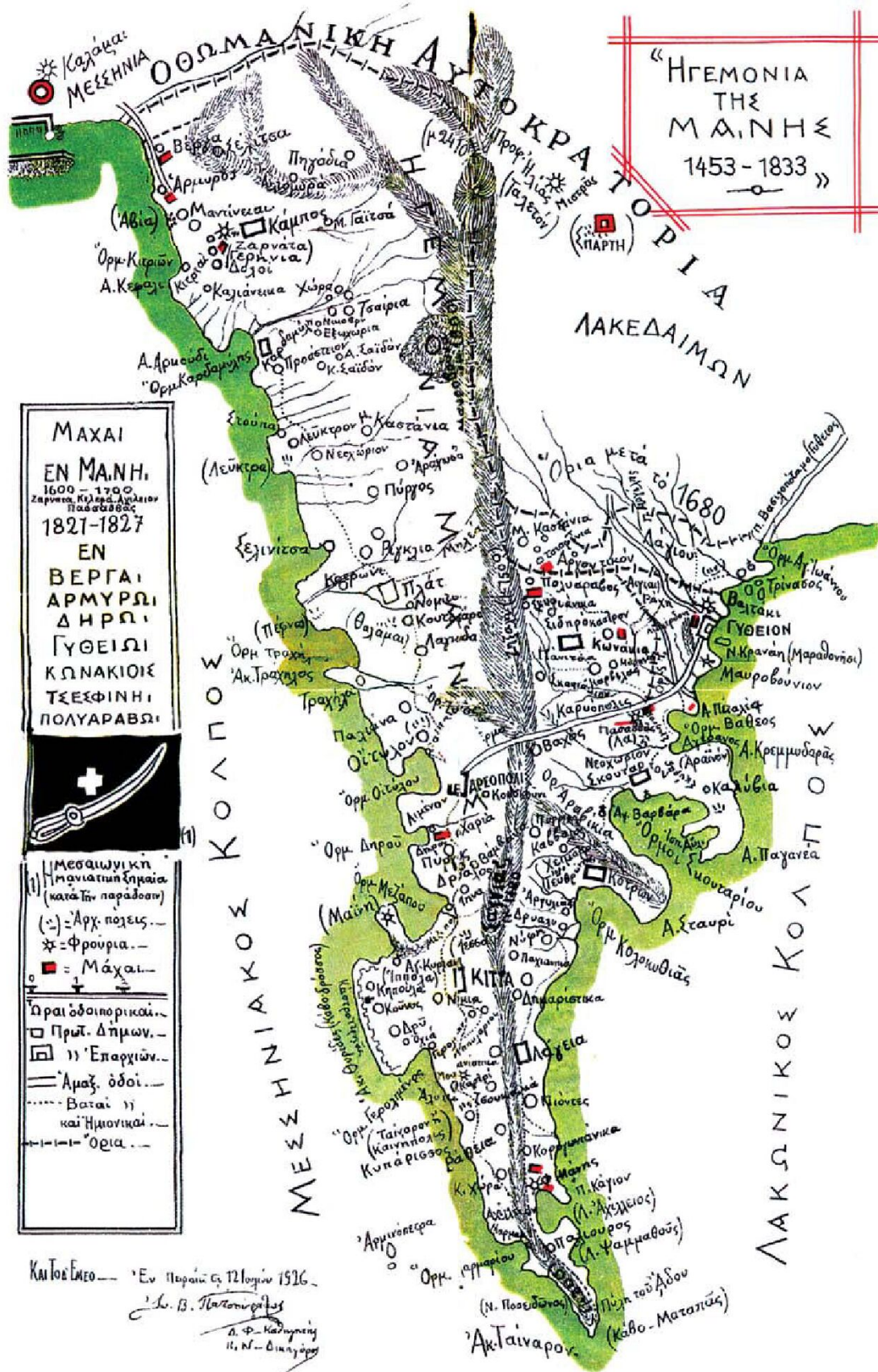

“Σημασία δεν έχει να φτάσεις στην Ιθάκη, σημασία έχει το ταξίδι...”

Περιεχόμενα

<i>Λίγα λόγια για τη Μάνη</i>	15
<i>Μάνη, Μύθος και Μαγεία</i>	18-19
<i>Οδοιπορικό στα χωριά της Έξω Μάνης</i>	20-65
<i>Οδοιπορικό στα χωριά της Μέσα Μάνης</i>	67-91
<i>Αναμνήσεις από τη ζωή</i>	94-98
<i>Η οικογένεια στη Μάνη</i>	99
<i>Ο γάμος στη Μάνη</i>	100-101
<i>Η παιδεία και τα παιδικά παιχνίδια</i>	102-106
<i>Οικονομική αυτάρκεια</i>	109-113
<i>Σιτάρι και Λάδι</i>	115-128
<i>Μανιάτικο σαπούνι</i>	129
<i>Ασβεστοκάμνο & Καρβουνοκάμνο</i>	130
<i>Το χοιρινό στη Μάνη</i>	131-135
<i>Το Μέλι</i>	138
<i>Μεταξοσκάληκες</i>	139-141
<i>Θαλασσινό Αλάτι</i>	142-143
<i>Γιορτές και Έθιμα</i>	144-147
<i>Το τελευταίο ταξίδι του ανθρώπου</i>	148-149
<i>Μανιάτικη Αρχιτεκτονική</i>	150-155
<i>Ψωμί - Ξυλόφουρνος</i>	157-159
<i>Χλωρίδα</i>	162-163
<i>Πανίδα</i>	164-165
<i>Βότανα Ταυγέτου</i>	166-167
<i>Αντικείμενα καθημερινής χρήσης & χειροτεχνήματα</i>	168-173
<i>Ιστορίες που αντέξανε στο χρόνο...</i>	174
<i>Η ζωή στη Μάνη σήμερα...</i>	175-187

“ ΗΓΕΜΟΝΙΑ
ΤΗΣ
ΜΑΙΝΗΣ
1453-1833 ”

**ΜΑΧΑΙ
ΕΝ ΜΑΙΝΗ.**
1600 - 1700
Ζαργάτα, Κιλκίς, Αρκαίοι
Παδοσάρας

**1821-1827
ΕΝ
ΒΕΡΓΑΙ
ΑΡΜΥΡΩΙ
ΔΗΡΩΙ
ΓΥΘΕΙΩΙ
ΚΛΗΝΑΚΙΩΙ
ΤΕΞΕΦΙΝΗΙ
ΠΟΥΛΑΡΑΒΩΙ.**

1) Μεσαιωνική
Μανιατική Ηλικία
(κατά την παράδοση)

(-) = Αρχ. πορείες.
* = Φρούρια.
■ = Μάχαι.

□ Πρωτ. διοικητικά...
□ Πρωτ. Δημ.ων...
□)) Επαρχιών...
= Αμαξ. οδοί...
- - - Βασιλ.))
καί Ημιονικάι...
- - - - - Όρια...

ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΕΟ — Έν Περαϊώ σ. 12 Ιουλίου 1826.
Στ. Β. Παλατιούρατος
Α. Φ. Καλλιμαχίτης
Η. Ν. - Βικητοράτος

Λίγα λόγια για τη Μάνη

Γεωγραφικά η Μάνη καταλαμβάνει το μεσαίο πόδι της Πελοποννήσου. Αρχίζει λίγο μετά την Καλαμάτα και ακολουθώντας προς νότο τις κορυφογραμμές του Ταϊγέτου, καταλήγει στο ακρωτήριο Ταίναρο.

Έχει μήκος 75 χιλιόμετρα και καταλαμβάνει έκταση 1800 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το τμήμα της Μάνης που βρέχεται από τον Λακωνικό κόλπο λέγεται Προσηλιακή ή Ανατολική Μάνη, και το τμήμα που βρέχεται από τον Μεσσηνιακό, λέγεται Αποσκιαδερή ή Δυτική Μάνη. Επίσης ένας άλλος διαχωρισμός της Μάνης, είναι σε Έξω Μάνη (το βορειοδυτικό τμήμα της), σε Μέσα Μάνη (το νοτιοδυτικό τμήμα της), και σε Κάτω Μάνη, το ανατολικό τμήμα.

Το όνομα Μάνη, απαντιέται για πρώτη φορά στα «Τακτικά» του Βυζαντινού αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ' του Σοφού (9ος αιώνας), όπου αναφέρεται η Επισκοπή Μαΐνης, καθώς και σε κείμενο του Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου (10ος αιώνας) όπου αναφέρει περί του «Κάστρου Μαΐνης». Για την προέλευση του ονόματος Μάνη, έχουν καταγραφεί διάφορες ερμηνείες, με επικρατέστερη αυτή του καθηγητή Πεζόπουλου, που διατυπώνει την άποψη ότι προέρχεται από το θηλυκό του επιθέτου, Μανός, (ξηρός, άδενδρος, άνυδρος).

Όπως μας λέει ο Όμηρος, η περιοχή υπαγόταν στο Βασίλειο του Μενελάου και μας αναφέρει τις εξής πόλεις που έστειλαν πλοία στον Τρωικό πόλεμο: Οίτυλο, Μέσση, Λας, Καρδαμύλη, Ενόπη και Ιρή.

Στα χρόνια της κλασσικής Ελλάδας, η σημερινή Μάνη αποτελούσε τμήμα του κράτους των Σπαρτιατών και ονομαζόταν Λακωνική (η περιοικίδα χώρα κατά τον Πανσανία). Μετά την ήττα των Σπαρτιατών στη μάχη της Σέλλασις (το 222 π.χ.) από τους Μακεδόνες και την Αχαϊκή συμπολιτεία, η δύναμη της Σπάρτης έφθινε. Στα χρόνια του βασιλιά Νάβη και τότε που οι Ρωμαίοι επενέβαιναν πλέον στα εσωτερικά της Ελλάδας, οι πόλεις της Μάνης με την στήριξη της Ρώμης, αυτονομήθηκαν από την Σπάρτη το 195 π.χ., και με άλλες πόλεις της Νότιας Πελοποννήσου, ίδρυσαν το «Κοινό των Λακεδαιμονίων», και αργότερα το 21 π.χ. το «Κοινό των Ελευθερολακώνων», που ήκμασε μέχρι το τέλος του 3ου μ.χ. αιώνα και καταργήθηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Διοκλητιανό.

Στα βυζαντινά χρόνια η Μάνη, αποτελούσε τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Στα χρόνια της Φραγκοκρατίας (1204-1262), οι Φράγκοι για να κρατήσουν σε υποταγή τους Μανιάτες, επισκέυασαν ή έφτιαξαν τα κάστρα του Λεύκτρου, του Πασσαβά, και της Μεγάλης Μαΐνης. Γρήγορα όμως αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν. Μετά την πτώση του Μυστρά το 1460 και την έλευση των Τούρκων, οι Μανιάτες αντιστεκόμενοι κατάφεραν να διατηρήσουν την ελευθερία τους με συνεχείς πολέμους, πολλές φορές συμμαχώντας με τους Ενετούς, και αργότερα με τους Ρώσους.

Το 1770 οι Μανιάτες με την μικρή βοήθεια των Ρώσων οραματίζονται την απελευθέρωση της Ελλάδας. Η επανάσταση αυτή γνωστή ως «Ορλωφικά» απέτυχε, και ο Μωριάς πνίγηκε στο αίμα. Μετά από αυτό οι Τούρκοι άφησαν αυτοδιοικούμενους τους Μανιάτες, κάτω από την διοίκηση ενός Μπέη. Από το 1776 έως το 1821 η Μάνη διοικήθηκε από οκτώ Μπέηδες. Με την ίδρυση της Φιλικής εταιρείας, πάρα πολλοί Μανιάτες έγιναν μέλη της, και προετοιμάζονταν για την Εθνεγερσία. Με την κήρυξη της Επανάστασης, οι Μανιάτες κατέλαβαν στις 23 Μαρτίου 1821 την Καλαμάτα, έλαβαν μέρος σε όλες τις μάχες και αναδείχθηκαν στους ηρωικότερους αγωνιστές κατά των Τούρκων.

Οι Μανιάτες μετά την απελευθέρωση, επειδή δεν ήταν μαθημένοι να πειθαρχούν σε οργανωμένη κεντρική διοίκηση, δύσκολα εντάχθηκαν στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος. Η αλλαγή των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών, καθώς και η απομόνωση της περιοχής από τα μεγάλα αστικά κέντρα, από τα τέλη του 19ου αιώνα, οδήγησαν στην συρρίκνωση της τοπικής κοινωνίας. Η πληθυσμιακή αυτή απογύμνωση αλλά και η ίδια η φύση και οι τοπικές παραδόσεις, συνετέλεσαν ώστε να κρατηθεί ένα σχετικά αναλλοίωτο Γεωγραφικό και οικιστικό περιβάλλον.

Η Μάνη από πολύ νωρίς, κέντρισε για διάφορους λόγους, το ενδιαφέρον των ξένων περιηγητών που κατέγραψαν τις αναμνήσεις τους, και αποτελούν πολύτιμα στοιχεία για την Μάνη του τότε. Το πνευματικό τους έργο είναι καταγεγραμμένο από τον 15ο αιώνα, μέχρι και σήμερα.

Αξιόλογη και πλούσια βέβαια, είναι και η βιβλιογραφία Ελλήνων συγγραφέων, που έχουν διασώσει την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της Μάνης.

Γράμμα στὸν ἄνθρωπο τῆς πατρίδας μου

...Μὴν μὲ μαρτυρήσεις!

Καὶ προπαντὸς νὰ μὴν τοῦ πεῖς πὼς μ' ἐγκατέλειψεν ἡ ἐλπίδα!

Καθὼς κοιτᾷς τὸν Ταύγετο, σημείωσε τὰ φαράγγια ποὺ πέρασα. Καὶ τὶς κορφὲς ποὺ πάτησα. Καὶ τὰ ἄστρα ποὺ εἶδα. Πές τους ἀπὸ μένα, πές τους ἀπὸ τὰ δακρυά μου, ὅτι ἐπιμένω ἀκόμη, πὼς ὁ κόσμος εἶναι ὁμορφος!

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Η κορυφή Προφήτης Ηλίας του Ταΰγету, από το δάσος της Βασιλικής...

Μάνη, Μύθος και Μαγεία,

ένας τόπος που συνδυάζει μοναδικά το βουνό με τη θάλασσα...

Ο επιβλητικός Ταΰγετος, ο κατά τον Όμηρο «Περιμήκετος», λόγω του μεγάλου μήκους του, με την αγέρωχη ομορφιά του, με τις βραχώδεις απόκρημνες ακτές, αλλά και με τις πανέμορφες παραλίες στα πόδια του, απλώνεται από την Μεγαλόπολη έως το Ταΐναρο, με μήκος 115 χιλ, και μέσο πλάτος 20 έως 35 χιλιόμετρα. Μία συνεχής εναλλαγή τοπίου, αλησμόνητη...

Πήρε το όνομά του από τη Ταΰγέτη, κόρη του Άτλαντα και της Πλεισιόνης, την οποία αγάπησε ο Δίας. Από την ένωσή τους γεννήθηκε ο Λακεδαιμόνας, μετέπειτα βασιλιάς της Σπάρτης. Κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο (6ος μΧ. αιών), η λέξη προέρχεται από την ρίζα Ταϋς (πολύς, μέγας), και τη λέξη γα (γη) και σημαίνει τον πολύ μεγάλο τόπο.

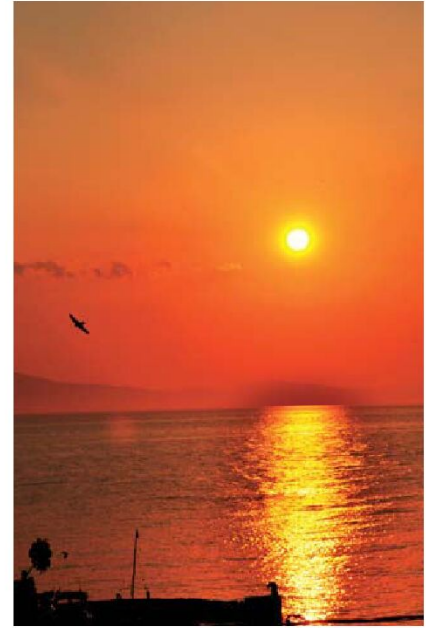
Η ψηλότερη κορυφή του, 2407 μ. ονομαζόταν Ταλετόν, (από το επίρρημα Τήλε που σημαίνει Μακριά)... Οι αρχαίοι Σπαρτιάτες σε αυτή την κορυφή λάτρευαν τον θεό Ήλιο - Απόλλωνα και είχαν κτίσει τον ναό του. Οι Μανιάτες αποκαλούσαν αυτήν την κορυφή «Μακρινόν Ηλία», από το ομώνυμο εκκλησάκι που χτίστηκε εκεί πολύ αργότερα.

Και εδώ, αξίζει να θυμηθούμε τους στοίχους του Οδυσσέα Ελύτη από το ποίημά του, Άξιον Εστί,

*“...Και έξαφνα πάλι βράχοι άγριοι και γυμνοί,
δυνατές πολύ παρορμήσεις.
Μια στιγμή που στάθηκε (ο Θεός) να στοχαστεί
Κάτι δύσκολο ή κάτι ψηλό:
Ο Όλυμπος, ο Ταΰγετος,
Κάτι που να σου σταθεί βοηθός
Και αφού πεθάνεις...”*

Το κλίμα στην περιοχή, επιτρέπει να ζεις και να απολαμβάνεις την φύση ακόμα και στην καρδιά του χειμώνα. Γι αυτό και οι επισκέπτες της Μάνης μαγεύονται, γιατί η άγρια ομορφιά και η δύναμη του τοπίου, σε συναρπάζουν, σε ταξιδεύουν και κατορθώνουν να σβήσουν κάθε «μικρό σήμερα» που κουβαλάει ο κάθε ένας μας μέσα του... Οι ομορφιές, οι οποίες σου αποκαλύπτονται σε κάθε βήμα, είναι ατέλειωτες...

Τίποτα δεν είναι το ίδιο σε κάθε εποχή. Όλα, διαφορετικά όμορφα!

Τα χρώματα των φύλων της ελιάς, η μυρωδιά της ρίγανης, του θυμαριού και της βρεγμένης γης το χειμώνα, οι ηλιόλουστες μέρες και το ήπιο κλίμα, σου δίνουν την δυνατότητα να ζήσεις κάτι το μοναδικό. Τα αγριολούλουδα της άνοιξης έρχονται νωρίς, από τον Γενάρη συνήθως... Τα χρυσοκόκκινα ηλιοβασιλέματα με την αντανάκλαση των χρωμάτων πάνω στη θάλασσα. Τα βράχια και τα βουνά, αλλά και πολλά άλλα, συνθέτουν μια θείκη μυστική αромονία που ηρεμεί, γαληνεύει και ενεργοποιεί τις αισθήσεις και την διάθεση για ζωή.

Σε αυτό τον τόπο πάντα, έχεις κάτι να δεις και να κάνεις.

Να περπατήσεις πολλά καλντερίμια και μονοπάτια. Να διασχίσεις φαράγγια και να περάσεις τα παλαιά γεφύρια. Να δεις τους Μανιάτικους πύργους και τα εκκλησιάκια αιώνων, που είναι διάσπαρτα στα πετρόχτιστα χωριά της Μάνης. Να γνωρίσεις τον τόπο και την ιστορία του.

Και το καλοκαίρι να χαρείς την γαλαζοπράσινη θάλασσα και τις, σπάνιας ομορφιάς αμμουδιές της περιοχής. Να απολαύσεις το ηλιοβασιλέμα πίνοντας ούζο και ακούγοντας τον ήχο της θάλασσας.

Να γευτείς σπιτικό φαγητό και τοπικές νοστιμιές, να γνωρίσεις την Μανιάτικη φιλοξενία.

Και είναι σίγουρο ότι θα πεις, «άξιζε τον κόπο»!!!

"Η φιλοσοφία ξεκινάει με την αναζήτηση"

Αριστοτέλης

Η κορυφή του Ταυγέτου από την Καρδαμύλη

Το Λιμένι και στο βάθος το Οίτυλο